

# ÖZET

Batı Avrupa sanatında on dokuzuncu yüzyıl, büyük dönüşümlerin ve modern sanat hareketlerinin kaynağını oluşturmaktadır. Feodal toplum düzeninden kapitalist toplum düzenine geçiş sürecinde ortaya çıkan bunalımların önemli bir bölümü bu yüzyılda belirginleşmiştir. Maddi üretim koşullarındaki büyük atılımlar, insan düşüncesinin ufkunu genişleten toplumsal olaylar, bilimsel bulgular, felsefi öğretiler ve kuramsal tanımlamalar, dönemin sanat hareketlerine çeşitli biçimlerde yansımış; bu durum, diğer alanlarda olduğu gibi plastik sanatlarda da “gelenek zincirinin kopmasına” yol açmıştır.

Akademiye tepki olarak geleneksel sanat anlayışlarına karşı geliştirilen estetik tutumlar arasında, bireyin iç gerçekliğini ve toplum içindeki yalnızlığını ifade eden eğilimler önemli bir yer tutmaktadır. Bağdaşık ve bütünlüklü bir sanat akımı niteliği taşımamakla birlikte, bu tür eğilimler sanat tarihinde romantik hareketler kapsamında ele alınmakta ve bir başkaldırı olgusu olarak değerlendirilmektedir. Bunun yanı sıra gerçekçilik, izlenimcilik, kübizm ve fütürizm gibi önemli akımlar ile bir sanat akımından çok, bir yaşam biçiminin ifadesi ya da tümel bir karşı-sanat (anti-art) olgusu olarak değerlendirilebilecek olan Dada'nın modern sanat tarihinde ayrıcalıklı bir yeri bulunmaktadır.

Dadacılık, modern sanat geleneklerinde görüldüğü biçimiyle belirli ve tutarlı bir sanat akımı olarak gelişmemiştir. Ancak bu hareket, belirli bir tarihsel dönemde sanatçı ve düşünürlerin, savaşı meşrulaştıran geleneksel kurumlara karşı başkaldırısını vurgulaması bakımından önemlidir ve bu bağlamda plastik sanatların rolü büyüktür. Dadacılar, plastik sanatları başlı başına özerk bir sanat etkinliği olarak değil, Dada düşüncesinin maddi bir uzantısı olarak değerlendirmişlerdir. Bu nedenle Dadacı yapıtların, bir sanat ya da karşı-sanat biçimi olarak çözümlenmesinde geleneksel estetik yaklaşımlarla sonuca ulaşmak güçtür.

Bu tür etkinlikleri toplumsal ve fiziksel gerçekliğin bir parçası olarak ele almak ve evrensel yasalarla olan doğal ilişkileri çerçevesinde değerlendirmek daha verimli bir yaklaşım sunmaktadır. Nitekim sanatın doğa bilimleri açısından çözümlenmesi yeni bir yaklaşım değildir. Antik Yunan'dan günümüze kadar sanat ve doğa arasındaki ilişkileri inceleyen düşünürler bu alanda çeşitli kuramlar geliştirmiş; çağdaş estetikçiler ise özellikle sanatın pozitif bilimler açısından analizinde önemli ilerlemeler kaydetmişlerdir.

Bu çalışmada, Dada düşüncesinin toplumsal ve kültürel tabanını oluşturan olaylar dizisi çağdaş düşünce akımları bağlamında ele alındıktan sonra, Dadacı sanatın seçilmiş örnekleri termodinamiğin ikinci yasası olan “entropi” ilkesi doğrultusunda çözümlenmektedir. Bu yöntemde, kolaj ve işaretler dizgesi olarak ele alınan Dadacı resim ve grafiklerin tasarım kurgusuna temel oluşturan öğeler, felsefi içeriklerinden ve temsil edici özelliklerinden soyutlanarak incelenmiştir. Çalışmada bu öğelerin rastlantısal düzenine temel oluşturan ilkeler ortaya konulmuştur.

Tasarım süreçlerine temel olan strüktürel yapılar ve bu yapılar arasındaki karşıtlıkları belirleyen dinamik yasalar kısa açıklamalar ve görsellerle ortaya konduktan sonra, Dadacı sanattaki rastlantısal düzenler belirli bölümlerde entropi ilkesi doğrultusunda yorumlanmıştır. Elde edilen bulgulara göre, sanat yapıtında geometrik düzen ile entropik düzen arasında özsel bir ayrım bulunmadığı; her iki düzen biçiminde de görünürdeki farklılığın yöntemsel bir sorun olduğu saptanmıştır.

Evrensel dizgelerde olduğu gibi sanat yapıtında da bir iletişim kanalı oluşturulurken, düşük olasılıklı durumlardan yüksek olasılıklı düzenli durumlar yaratmanın zorunluluğu

vurgulanmıştır. Dadacı sanatta rastlantı yasalarına dayalı kurgu yöntemlerinde, olasılık artışını belirleyen içrek yapı (“hidden structure” ya da “immanent structure”) öğelerinin oluşturduğu düzenli durumlar çeşitli grafiklerle gösterilmiştir. Bilgi iletişimi açısından yapılan incelemelerde karmaşık yapı ile bilgi, entropi-bilgi ilişkileri ele alınmış; rastlantısal bir işaretler ve göstergeler dizgesi olarak değerlendirilen Dadacı sanat yapıtlarında, bir iletinin olasılığı arttıkça taşıdığı bilginin azaldığı, mutlak denge durumunda ise bilgi iletiminin en alt düzeye indiği belirlenmiştir.

Buna bağlı olarak sanat yapıtında düzen değerlerinden sapmanın sınırları; düzenlilik ve düzensizlik kavramları ile dinamik ve statik düzenlerin yarattığı etkiler bağlamında incelenmiş; entropik yapı ve devinim, iki ve üç boyutlu hareketler ile diyagonal, dikey, yatay ve katabolik devinim öğeleri üzerinden çözümlemeler yapılmıştır. Bu çözümlemeler sonucunda, bir saçmalık ve nedensizlik ifadesi olarak görülen Dada hareketlerinde ortaya konan görsel iletişim yapılarının, kendi döneminin ve günümüz çağının çelişkilerini yansıtması bakımından evrensel bir dil niteliği taşıdığı görüşü önem kazanmaktadır. Nitekim Dada, bir sanat ya da başkaldırı hareketi olarak kısa sürede dağılmış olsa da bu dil aracılığıyla çağdaş Batı’nın düşünsel ve sanatsal yaşamına sürekli olarak nüfuz edebilmektedir.

---

## ENGLISH ABSTRACT

In Western European art, the nineteenth century constitutes the source of major transformations and modern art movements. A significant portion of the crises that emerged during the transition from a feudal to a capitalist social order became apparent in this century. Major advances in material production, events that broadened the scope of human thought, scientific discoveries, philosophical doctrines, and theoretical definitions were reflected in the artistic movements of the period in various ways. Consequently, as in other fields, these developments led to a “break in the chain of tradition” in the plastic arts.

Among the aesthetic attitudes developed in reaction to the academy and traditional artistic conventions, tendencies expressing the individual’s inner reality and social alienation occupy a prominent place. Although not constituting a coherent or unified art movement, such tendencies are examined within the context of Romantic movements in art history and are evaluated as manifestations of rebellion. In addition to Realism, Impressionism, Cubism, and Futurism, Dada occupies a distinctive position as a phenomenon that extends beyond an art movement to represent a way of life or a comprehensive form of anti-art.

Dadaism did not develop as a clearly defined and consistent art movement in the manner of modern art traditions. Nevertheless, it is significant in emphasizing the uprising of artists and intellectuals of a particular historical period against traditional institutions that legitimized war, and in this respect, the role of the plastic arts is considerable. Dadaists did not regard the plastic arts as autonomous artistic activities but rather as material manifestations of Dada thought. For this reason, the analysis of Dadaist works as forms of art or anti-art through traditional aesthetic approaches proves inadequate.

A more productive approach is to consider these activities as components of social and physical reality and to evaluate them in relation to universal laws. Indeed, analyzing art through the lens of natural sciences is not a new endeavor. From Ancient Greece to the present, scholars investigating the relationship between art and nature have developed

theoretical frameworks, while contemporary aestheticians have made significant advances, particularly in analyzing art from the perspective of the positive sciences.

In this study, following an examination of the series of events that constitute the social and cultural foundations of Dada thought within the framework of contemporary intellectual movements, selected examples of Dadaist art are analyzed in accordance with the principle of “entropy,” the second law of thermodynamics. In this approach, the elements underlying the design structures of Dadaist paintings and graphics—considered as systems of collages and signs—are examined independently of their philosophical content and representational functions. The study identifies the principles underlying the random ordering of these elements.

After outlining the structural configurations fundamental to design processes and the dynamic laws that reveal the oppositions among these structures through concise explanations and visual representations, random orders in Dadaist art are interpreted in light of the entropy principle. The findings indicate that there is no essential distinction between geometric order and entropic order in works of art; in both cases, the apparent differences are primarily methodological.

As in universal systems, the creation of a communication channel within a work of art necessitates the transformation of low-probability states into high-probability ordered states. In Dadaist art, construction methods dependent on the laws of chance reveal ordered states generated by immanent or “hidden structures” that determine increases in probability, as demonstrated through various graphical representations. Analyses conducted from the perspective of information theory emphasize the relationships between complexity, information, and entropy. In Dadaist artworks, considered as random systems of signs and indicators, it is determined that the higher the probability of a message, the less information it conveys; correspondingly, in a state of absolute equilibrium, information transmission reaches its minimal level.

Furthermore, the limits of deviation from order values in artworks are examined in terms of regularity and disorder, as well as the effects of dynamic and static orders. Entropic structures and movement are analyzed through two- and three-dimensional motion, including diagonal, vertical, horizontal, and catabolic movement elements. The results of these analyses highlight the significance of the idea that the visual communication structures presented in Dada movements—often perceived as expressions of absurdity and causelessness—constitute a universal language capable of reflecting the contradictions of both their own historical period and the contemporary age. Indeed, although Dada quickly dissolved as an art or rebellion movement, it has continued to permeate the intellectual and artistic life of the modern West through this enduring language.